

**ПРИКЛАДНЕ ЛЯЛЬКОВЕ МИСТЕЦТВО: СПІЛЬНОТИ, ІДЕНТИЧНОСТІ, ТРАНСГРЕСІЙ», ПРИКЛАДНИЙ ТЕАТР
Перселл-Гейтс, Л. та Сміт, М.¹**

У травні 2017 року мережа практиків лялькового театру та прикладної драматургії та вчених, у тому числі автори цього дослідження, зібралися в Кейптауні, Південна Африка, для тижневої серії семінарів, панелей і дискусій навколо нової галузі прикладного лялькового мистецтва. Цей захід був першим етапом міжнародної дослідницької мережі *Objects with Objectives*, створеної Радою досліджень мистецтва та гуманітарних наук (Велика Британія) під керівництвом Девіда Гранта з Університету Квінз, Белфаст. Члени мережі включали Гектора Арістізабала, *ImaginAction*; *Cariad Astles*, Центральна школа мови та драми, Лондон та Екстерський університет; Девід Грант, Королівський університет, Белфаст; д-р Метью Дженнінгс, Ольстерський університет; Тамара Лінн, *Living Stages*, Портленд, Орегон; д-р Елліот Лефлєр, Університет Торонто; Доктор Кет Лоу, Центральна школа мови та драми, Лондон; д-р Аджа Марневек, Кейптаунський університет; д-р Сара Матчетт, Університет Кейптауна та проект «Рідна мова»; д-р Саоїнхе Макавінчеу, Лондонський університет королеви Марії; Доктор Девід Мортон і Ніколас Пейн, Товариство мертвих ляльок, Брісбен, Австралія; Доктор Лаура Перселл-Гейтс, Університет Бат Сна, Великобританія; д-р Метт Сміт, Університет Портсмута, Великобританія; Професор Джейн Тейлор, Західно-Капський університет; Карен Торлі, *Vanuap Theatre Company*, Північна Ірландія.

Дослідники прагнули вивчити та сформулювати роль ляльки та об'єкта-вистави в декорації прикладної драматургії – роль, яка вже давно поширена в освітніх, громадських мистецтвах і соціально заангажованих практиках, але лише нещодавно почала розглядатися крізь призму теорії перформансу. Ця стаття є одним із результатів цього проекту, і ми раді зробити свій внесок у зростаючу мережу наукових досліджень і практик, які розглядають ляльку або об'єкт, що виконується, як унікальну сутність у прикладному театрі та драмі.

Ключові слова: перформанс, театр Ляльок, арт-терапія.

Проект дослідницької мережі «*Objects with Objectives*» був створений, щоб дослідити широкий спектр практик, які використовують Театр Ляльок у прикладних контекстах. Театр Ляльок у Великобританії та США стає визнаним компонентом основної театральної культури, частково через вплив «Бойового коня» та «Короля Лева». Поряд із цим підвищенням визнанням потенціалу лялькарства відбувається значне зростання наукового інтересу до цього виду мистецтва, про що свідчать останні публікації, присвячені цій темі (наприклад, Белл, Познер і Оренштайн 2014, Фолі 2016, Гудлендер 2018, Перселл-Гейтс і Фішер 2017), Mello, Orenstein and Astles 2019, Smith 2018 і 2014), міжнародні лялькові конференції та симпозіуми, а також згадану вище міжнародну дослідницьку із прикладного лялькарства «*Objects with Objectives*».

Проект натхненний зростаючим визнанням театру ляльок як яскравого театрального мистецтва, гідного наукового дослідження: за останнє десятиліття його практики розширилися та набули міжнародного значення. Протягом цього часу театр Ляльок дедалі частіше використовувався в усьому світі в громадських

установах, включаючи роботу з ув'язненими, групами догляду за людьми похилого віку та біженцями. Практики лялькового мистецтва та прикладного театру поєднувались з техніками Боалія, соматичними практиками та роботою з диханням. У той час як науковий дискурс щодо театру ляльок розвивається, зростає увага до застосування театру ляльок в певних терапевтичних та освітніх умовах (Десмонд та ін. 2015, Бернхер та ін. 2005, Геріті 1999, Аронофф 1996).

Дослідження виявило брак наукових публікацій про прикладне лялькарство та об'єднало вчених і практиків, які представляють низку методик у спільнотах по всьому світу, щоб визнати прикладне лялькарство міжнародною практикою.

Завдяки ретельному опитуванню та аналізу перформансів, дослідження відкриває, як ляльки та інші об'єкти, що беруть участь у виставах, домовляються про складні комунікації, дослідження та відкриття, а також сприяють виникненню відповідних історій і рішень.

Цього року «*The Journal of Applied Arts and Health*» публікує роботи про застосування театру ляльок в мистецтві та здоров'ї. Поряд із цим розвитком наукових досліджень про лялькові практики існує епохальний інтерес до меж вивчення людини поміж сфери нелюдини, надлюдини та постлюдини, питань трансгуманізму, меж культурної антропології і не тільки антропології.

Маріонетки завжди переміщалися по особливій мистецькій площині, більшої ніж людська, і як незвичайні об'єкти добре вписувалися в поточні дебати про людство та його відношення до предметного світу (Bennett 2010, Harman 2018, Morton 2018). «Поворот об'єкта», безсумнівно, впливає на багато статей у цьому дослідженні, а дискусії та аргументи, що містяться тут, пов'язані між собою, а також переплітаються в жвавих дебатах про расу, представництво та екологію практики.

Ключовою метою цього дослідження є розробка надійного наукового підходу до лялькарства як соціальної практики. Щоб відобразити цю захоплюючу та різноманітну сферу знань і досвіду, дослідники представляють різноманітні способи написання та аналізу різноманітних прикладних застосувань лялькарства – від теорії до практичних досліджень до художньої рефлексії – з тематичною ниткою питань спільнот, ідентичності і провини крізь призму Театру Ляльок. Зокрема, учасники дослідження міркують і теоретизують про безліч ролей і функцій театру ляльок в рамках спільноти, як унікального способу взаємодії з громадою та (як сформульовано Асю Марневек) так і Театром Ляльок Дафа, як інструментів для створення спільноти. За допомогою ляльок також може підіймається питання ідентичності, з точки зору надання можливості вираження ідентичності в рамках практики спільноти, а також (ре)конструювання травмованих ідентичностей, як у розповіді Каріма Дакруба про лялькову роботу з сирійськими біженцями та рефлексії художника Полетт Річардс про створення лялькових тіл для лікування расової травми. Остання тема трансгресій відноситься до анархічної якості маріонеток як гібридних тіл, здатних переступати численні кордони, одночасно займаючи протилежні бінарні позиції: суб'єкт/об'єкт, фігура/матеріал, живий/мертвий. Ці трансгресії особливо підкреслюють Карл Тіззерд-Кляйстер і Метт Дженнінгс, які порівнюють практики лялькарства з тренуванням медсестер на манікенах, а також Тобі Постер-Су, коли він бореться з етикою використання Театру Ляльок як репрезентація мертвих і спілкуванні з ними.

Дослідженню присвячено спеціальний випуск журналу: «*Applied Theatre*

¹ Translated from: Purcell-Gates, L. and Smith, M. (2020) 'Applied puppetry: communities, identities, transgressions', *Applied Theatre Research*, 8 (1), pp. 3-11. ISSN 2049-3010

Research» (<https://www.intellectbooks.com/applied-theatre-research>), що дозволяє розширити горизонти розуміння прикладного лялькарства та закріплених за ним набором мистецьких та терапевтичних практик. Ставлення до об'єктів і ляльок на практиці набагато серйозніше, що також є викликом для добре сформованої галузі прикладного театру. У той час, як у двадцять першому столітті ми намагаємося зрозуміти роль, яку відіграє людство в гіпероб'єкті нашого спільного середовища, нагальні питання про те, що об'єкти роблять у нашій практиці, стають дедалі більш пророчими. Хьюз і Ніколсон (2016: 9) підкреслюють, що прикладний театр повинен враховувати силу матеріального світу серед прикладних практик виконання. Ляльки формують нашу ідентичність, а також представляють її, і аналіз цієї мережі влади та практики є важливою темою цього видання.

Термін *applied puppetry* - «прикладне лялькове мистецтво» або «прикладне лялькарство» запропонував Метт Сміт у 2014 році на симпозіумі *Hands On* у лондонському театрі *Little Angel* під керівництвом Славки Йованович. Метою прийняття цього терміну було надати загальну термінологію для охоплення безлічі практик і наукових завдань, які підпадають під цю галузь. До цього моменту прикладне лялькарство вже потужно впроваджувалося в практику, тому створення терміну допомогло об'єднати академічні дослідження практик і надати загальний концепт даним дослідженням. У той час було наголошено, що будь-хто вільний називати свої практики як йому подобається, але спосіб мислення про театр ляльок, який використовується в майстернях і спільнотах, повинен бути більш зосередженим і строгим. З 2014 року цей термін став частиною дискурсу UNIMA, конференцій *Puppet Power* у Канаді та *Broken Puppet Symposia*. Це було розроблено в інтенсивному середовищі дослідницької мережі Девіда Гранта «*Objects with Objectives*», де критичне мислення прикладного театру було використано на лялькових практиках глобального зібрання практиків і науковців.

У «Впровадження, дистанціювання, подвійне бачення та метаксис: теоретизування прикладного лялькового мистецтва» Девіда Гранта об'єднує ключові дискусії та теорії, розроблені в рамках «*Objects with Objectives*» та пов'язаних проєктів, щоб побудувати теоретичні основи для нової галузі прикладного лялькового мистецтва. Грант досліджує театральні теорії дистанціювання та зведення мостів, зокрема V-Effekt Брехта, формулу Мейерхольда $N=A1+A2$ і концепцію подвійного бачення Тілліса, яку використав Метью Різон у своєму дослідженні дитячого сприйняття театру ляльок у 2008 році. Відзначаючи загальне уявлення про ефективність театру ляльок при роботі з делікатними або травматичними історіями, що базується на здатності театру ляльок створювати ефект дистанціювання для учасників і глядачів, Грант припускає, що більш нюансована концепція метаксису Боала — «стан приналежності повністю й одночасно до двох різних, автономних світів: образу реальності [естетичного] та реальності образу [соціального]» (1995: 13) – може допомогти нам розкрити розмиті стосунки між маріонеткою та ляльководом, а також підійти до питання складного та багатопланового переживання глядачем театру ляльок. Застосовуючи цей підхід до ряду тематичних досліджень, Грант ілюструє шляхи, за допомогою яких глибше розуміння того, як функціонує театр ляльок, дозволяє як плідний теоретичний обмін між галузями прикладної драми та лялькового мистецтва, так і відкриває широкі можливості для втручання та взаємодії з прикладними ляльковий театр.

Ая Марневек розповідає про театр ляльок південноафриканського співтовариства, досліджуючи Парад гігантських ляльок Баррідейла, щорічний захід театру ляльок з 2010 році в Беррідейлі, Південна Африка, як співпраця між *Handspring Trust for Puppetry Arts*, місцевою організацією *Net vir Pret* та іншими партнерами. *Marneweck* веде читача через розробку того, що стало головною щорічною громадською подією для жителів Беррідейла, яка об'єднує «білу» і «кольорову» сторону расово та економічно розділеного міста. Вона аналізує роль маріонеток у примиренні громади, розміщуючи подію в ширшому контексті радикальних естетичних, політичних і культурних перетворень в Африці на південь від Сахари, і спираючись на теорії радикальних політичних перформансів, щоб стверджувати, що щорічна вистава Баррідейла «піднімає комплекс неоднозначності форми, значення, політики та естетики навколо святкування та уяви серед соціального реалізму та економічної нерівності». Марневек пов'язує тут унікальну здатність театру ляльок з аргументом Джейн Тейлор (2016) про те, що магічне мислення допускає можливість взаємної стійкості. Друга частина статті заглиблюється у світ самого *Barrydale Parade* через розмову між креативними директорами *Marneweck* і *Donna Kouter*.

Коутер розмірковує про примирення спільноти та особливі здібності маріонеток оповідання історій, щоб створити «магічний зв'язок», який Коутер уявляє як золоту нитку між ляльководом, маріонеткою і глядачем; на ляльках, що забезпечують «повний досвід» для учасників; і на театр ляльок як механізми дослідження світу відмінного від людей.

Академічний і театральний режисер Тобі Постер-Су закликає лялькаря переглянути своє етичне ставлення до інших щодо того, як ми можемо застосувати цю відносну точку зору на практиці. Він спирається на буквальної та метафоричні акти венірилокізму (чремововлення), які були частиною постановки *The Degraded Appetite of Tarrare the Freak*, камерної опери для маріонеток Уоттла та Дауба. *Poster-Su* досліджує, як творча команда намагалася представити мертвих за допомогою маріонеток, і використовує рамки документального театру, щоб вирішити етичні проблеми, пов'язані з зображенням мертвих на сцені. Ця ефективність розглядається в рамках мережі міжсекторальних проблем, включаючи расу. Надаючи голос іншим у формі лялькової опери, ця постановка критично розглядається у зв'язку з ширшою структурою того, що співзвучно з етикою. Постер-Су робить висновок, що театр ляльок дестабілізує конструкцію суб'єктивності на сцені та відкриває простір, у якому виконується штучність. Це провокаційне прочитання важливої проблеми заглиблюється в запутані питання, які часто пов'язані з театром ляльок, коли він «представляє прикидку» (*Arden 1977*) драми публічної аудиторії.

Карім Дакруб наводить переконливі аргументи на користь використання театру ляльок у зв'язку з травмою в контексті сирійської кризи, і ця стаття наближає нас до того, як театр може забезпечити перехідний механізм для людей, які страждають від дуже сильних тілесних впливів. Він перетинає територію того, як театр ляльок можна використовувати в терапевтичних і громадських методах. Те, як лялька є інтерфейсом між тілом і травмою, досліджується через сцени, події та дуже чіткі структури, які пропонує автор. Використання лялькового театру представлено як формат, за допомогою якого позитивні зміни можуть вплинути на життя переселенців. Як засіб вираження, стаття представляє театр ляльок як спосіб

подолати травми, особливо нічні кошмари та інші інтрузії. Маріонетка стає місцем прогнозованих тривог, які можна досліджувати дистанційовано, створюючи нові відкриття для учасників. Загалом ця стаття, а також обговорення практик пропонує практичні підходи до застосування театру ляльок у роботі з уразливими групами. Це дуже потужна розповідь про те, як театр ляльок бере участь у найбільш мінливих і невизначених контекстах.

Карл Тізард-Кляйстер і Метт Дженнінгс спираються на теорію Дельоза під час обговорення проблеми манекенів та медсестер, щоб зрозуміти проблеми анімації штучних тіл і взаємодії між людиною та нелюдським. Провокація застосувати концепцію «тіло без органів» відносно театру ляльок є багатим джерелом для теоретизації прикладного лялькарства. Ці ідеї змушують нас переглянути свободу волі та складну особистість і те, як вони нерозривно пов'язані з правами людини та інших. У цій статті представлено контекст симуляційного навчання медсестер, як поважати свободу волі та враховувати співпереживання. Цей поточний проект показує, наскільки адаптивним може бути театр ляльок у позатеатральних контекстах.

Здається, анімація вже антропоморфізованих медичних манекенів привносить цілковито нову захоплюючу та інноваційну якість у ці об'єкти. Автори досліджують спосіб, за допомогою якого манекени дозволяють студентам і викладачам дізнатися про те, як люди можуть вчитися, використовуючи діючі об'єкти. Це приклад того, як університети можуть застосовувати міждисциплінарні підходи, які використовують театр ляльок для розширення нових способів мислення та навчання.

Персефона Сексту представляє поглиблене дослідження проблем, з якими стикаються практики, які використовують техніки прикладного лялькарства. Вона обговорює дані, зібрані з важливої мережі, виробленої з Broken Puppet Symposia (Симпозіум зламаних ляльок), враховуючи працю практиків щодо емоційної праці та стійкості. Вона досліджує спосіб, за допомогою якого практики можуть безпечно та відповідально ставитися до емоційної праці в умовах складного середовища та контексту, закликаючи до чуйного реагування на проблеми емоційної стійкості та комплексного підходу до навичок, необхідних для найкращої практики.

Це спирається на дуже важливий внесок Сексту у розуміння арт-терапії та вивчення мистецтва в контексті здоров'я. Інновація цієї статті полягає в акценті на практикуючому лікарі у контексті його можливості створення знань; Сексту визначає процес емоційного професіоналізму, припускаючи, що «навчання емоційного усвідомлення та самообслуговування не слід плутати з самотерапією, а скоріше це процес розширення можливостей артиста виступати перед пацієнтами як глядачами та відчувати емоційну безпеку під час виконання маніпуляцій за посредництвом ляльок, що розширює можливості арт-терапії у складному середовищі».

Ріку Лаакконен обговорює досвід і дані в паліативному контексті у Фінляндії. Ця стаття є водночас гострою у тому, як вона підходить до теми кінця життя, і делікатною у тому, як вона описує розповідь про делікатне співконструювання та взаємообмін за допомогою театру об'єктів. Лаакконен надає потужний звіт про налагодження комунікації з пацієнтами за допомогою ляльок і того, як він використовує об'єкти, щоб викликати розповіді та діалоги. Розповідь про практику

супроводжується відповідними теоріями, як цей тип практики може вплинути на життя людей, які є дуже вразливими, включаючи нову переробку Аугусто Боала spect-actor (2008) на ідею Лаакконена про актора-аніматора та стосунки, які виникають, коли він грає з об'єктами та пацієнтами у інтерактивній моно-виставі.

Ця стаття торує шлях до прикладного лялькарства як терапії, заснованої на повазі до волі учасника.

Один із намірів цього дослідження — включити голоси практиків як унікальних виробників знань у зростаючій галузі прикладного лялькарства. Театр ляльок Дафа розмірковує про те, як вони використовують театр ляльок для біженців та інших спільнот, позиціонуючи театр та виставлені об'єкти як місця вираження та втілення спільноти та ідентичності, що дозволяє нам «вирватися з часу», переосмислити історію та створити нову і багатозарова пам'ять для об'єктів.

Полетт Річардс переконливо розповідає про свій поворот до лялькового мистецтва як засобу подолання расової травми у контексті руху «Життя чорношкірих мають значення» в США. Вона досліджує свій процес «пам'яті, виконання та заміни», натхненний «Містами мертвих» Джозефа Роуча (1996), щоб сформулювати свій процес «культурної магії», спираючись на міжкультурні дії та меморіальні практики, щоб «повернути зниклі тіла з царство опудал і оживити фетиші духовною силою в інтенсивно особистому ритуалі зцілення.

Також в результаті проекту з'явилися приклади вдалої імплементації лялькарства в складних випадках соціально-психологічних проблем. Джоан Оуссорен розповідає про те, як використання тіньових ляльок покращує досвід літніх людей у гериатричній системі догляду Нідерландів. Цей спосіб роботи представлений як ефективний спосіб відкрити новий досвід для літніх людей, які часто ізольовані та вразливі. Оуссорен пропонує читачеві кілька ключових моментів, які слід розглянути щодо використання театру ляльок в цьому типі груп у громаді.

Карен Торлі описує, як вона проводить свою професійну практику в громадах і різноманітних середовищах, використовуючи маріонетку як «міст» і засіб для уяви. Вона описує кілька яскравих подій і практичних моментів, у тому числі момент, коли одну з її ляльок усиновили діти південноафриканського містечка під час зустрічі мережі Objects with Objectives. Торлі представляє, як професійні лялькарі впроваджують практики спільноти у свою роботу як невід'ємну та важливу частину своєї роботи як художників.

Даніель Лойола пропонує переконливий і багатий опис роботи його компанії Trazmallo Ixinti з ляльками та масками в мексиканських громадах, яка використовує етнотеатральні дослідження разом із тісною співпрацею з членами громади. Він підкреслює нещодавню співпрацю компанії з корінною громадою Санта-Марія-де-Остула, штат Мічоакан, у якій вони задіяли маски та фігури блазнів, відомих як Бартоло, за допомогою ритуалів і перформансів громади, щоб перервати та підірвати колонізаційні наративи в грайливому ритуальному просторі. Лойола наголошує на тісній співпраці з членами спільноти у дослідженні, конструюванні та виконанні цих ритуальних фігур і на перший план висуває людську потребу «збагнути чарівність і магію живих об'єктів».

У цьому спеціальному випуску представлено роботу не лише вчених і практиків; його формують чудові виконавські об'єкти, які вражають наш розум і

тіло через майстер-класи, інтервенції та вистави. Дослідження не просто описує, як ми рухали ляльок і об'єкти вистави, а і те, як вони вплинули на нас і змусили рухатися далі наші дослідження. Ця скромна позиція по відношенню до науки є яскравим ландшафтом для вивчення та розгляду. Ми сподіваємося, що вам сподобається те, як ці знання змінюють мислення від антропоцентризму до захоплюючого світу об'єктивності в культурах виконання. Речі мають унікальне значення, а також у фантастичний і особливий спосіб існування у певних середовищах і спільнотах, у яких вони знаходяться.

References

- Arden, J., & D'Arcy, M. (1977). *To Present the Pretence: Essays on the Theatre and its Public*. London: Eyre Methuen.
- Aronoff, M. (1996). 'Puppetry as a therapeutic medium: an introduction'. *British Journal of Therapy and Rehabilitation*, 3(4), 210-214.
- Bell, Posner and Orenstein (2014) *The Routledge Companion to Puppetry and Material Performance*. London: Routledge.
- Bennett Jane. (2010) *Vibrant Matter: A Political Ecology of Things*. Duke University Press.
- Bernier, M., & O'Hare, J. (Eds.). (2005). *Puppetry in Education and Therapy: Unlocking Doors to the Mind and Heart*. AuthorHouse
- Boal, A. (2008). *Theatre of the Oppressed* (New ed.). London: Pluto.
- Boal, Augusto (1992), *Games for Actors and non-Actors*, London: Routledge.
- Desmond, K. J., Kindsvatter, A., Stahl, S., & Smith, H. (2015). 'Using creative techniques with children who have experienced trauma'. *Journal of Creativity in Mental Health*, 10(4), 439-455.
- Foley, K. (2016). Puppets in traditional Asian theatre. In *Routledge Handbook of Asian Theatre* (pp. 201-225). London: Routledge.
- Gerity, L. A. (1999). *Creativity and the Dissociative Patient: Puppets, Narrative, and art in the treatment of survivors of childhood trauma*. Jessica Kingsley Publishers.
- Goodlander (2018) *Puppets and Cities: Articulating Identities in Southeast Asia*. Bloomsbury Publishing.
- Harman, G (2018) *Object-Oriented Ontology: A New Theory of Everything*. London: Penguin UK.
- Hughes, J., & Nicholson, H. (Eds.). (2016). *Critical Perspectives on Applied Theatre*. Cambridge University Press.
- Mello, A., Orenstein, C., & Astles, C. (Eds.). (2019). *Women and Puppetry: Critical and Historical Investigations*. London: Routledge.
- Morton, T (2018) *Being Ecological*. London: Penguin
- Purcell-Gates, L., & Fisher, E. (2017). 'Puppetry as reinforcement or rupture of cultural perceptions of the disabled body'. *Research in Drama Education: The Journal of Applied Theatre and Performance*, 22(3), 363-372.
- Roach, Joseph R. (1996) *Cities of the Dead: Circum-Atlantic Performance*. New York: Columbia UP
- Smith, M. (2018). 'Hand to hand: the dynamic situation of applied puppetry'. In K. Kopania (Ed.), *Dolls and puppets: contemporaneity and tradition* (pp. 40-45). The Aleksander Zelwerowicz National Academy of Dramatic Art in Warsaw.
- Smith, M. R. (2014). 'Towards a definition of applied puppetry'. In L. Kroflin (Ed.), *Međunarodni znanstveni skup, Europske odrednice pojma lutke i stručno lutkarsko nazivlje - Zbornik radova* (pp. 83-94). Academy of Arts, University of Osijek.
- Taylor, J. (2016). 'The Varieties of Secular Experience: Magical Thinking, Occult Economies, and Puppetry.' Unpublished. Centre for Humanities Research and Department of History, University of the Western Cape, *South African Contemporary History and Humanities Seminar*.